

Міністерство освіти і науки України
Інститут спеціальної педагогіки НАПН
України

«Корекція розвитку»

Програма з корекційно-розвиткової роботи
для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх
навчальних закладів для дітей із затримкою
психічного розвитку

Автори: Сак Т.В., Прохоренко Л.І.

Загальна характеристика

Програма з корекційно-розвиткової роботи для учнів 5-9 класів із затримкою психічного розвитку «Корекція розвитку» забезпечує реалізацію корекційно-розвиткової мети і завдань, визначених у Державному стандарті загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Метою корекційно-розвиткових занять для учнів із затримкою психічного розвитку основної школи визначено формування навчально-пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери.

Мета корекційно-розвиткових занять реалізується розв'язанням **завдань**, пов'язаних із формуванням:

- наочно-образного мислення засобом конструювання;
- репродуктивної уваги;
- логічного мислення;
- причинно-наслідкового мислення;
- довільної уваги;
- саморегуляції (навчальної мотивації, самоконтролю, самооцінки).

Відповідно до типового навчального плану корекційно-розвиткові заняття здійснюються по 1 годині на тиждень у кожному класі. Протягом цього часу передбачається застосування корекційної програми, спрямованої на розвиток когнітивної та вольової сфер школярів із затримкою психічного розвитку.

Корекційний розвиток когнітивної та вольової сфер охоплює такі напрямки по роках навчання.

П'ятий клас

Формування наочно-образного мислення засобом конструювання.

Формування логічного мислення (на матеріалі навчальних предметів).

- *формування причинно-наслідкового мислення.*

Формування довільної уваги.

Формування саморегуляції:

- *навчальної мотивації ;*
- *самоконтролю;*
- *самооцінки.*

Шостий клас

Формування наочно-образного мислення засобом конструювання.

Формування логічного мислення (на матеріалі навчальних предметів),

- *формування причинно-наслідкового мислення*

Формування саморегуляції:

- *навчальної мотивації;*
- *самоконтролю;*
- *самооцінки.*

Сьомий клас

Формування репродуктивної уяви.

Формування логічного мислення (на матеріалі навчальних предметів)

- *формування причинно-наслідкового мислення.*

Формування саморегуляції:

- *навчальної мотивації;*
- *самоконтролю;*
- *самооцінки.*

Восьмий клас

Формування репродуктивної уяви

Формування логічного мислення (на основі навчальних предметів),

- *формування причинно-наслідкового мислення.*

Формування саморегуляції:

- *навчальної мотивації;*
- *самоконтролю;*
- *самооцінки.*

Дев'ятий клас

Формування уяви в нових (змінених) умовах діяльності.

Формування логічного мислення;

- *формування причинно-наслідкового мислення.*

Формування саморегуляції:

- *мотивації;*
- *самоконтролю;*
- *самооцінки;*
- *рефлексії.*

Організація корекційно-розвиткових занять визначається

контингентом учнів, які продовжують навчання в основній школі. Це діти зі стійкими недоліками навчально-пізнавальної діяльності, які не вдалося достатньою мірою скоригувати в початковій школі. Їм притаманна особлива ригідність, негнучкість мислення, внаслідок чого вони обмежено користуються допомогою. У них спостерігаються недостатні зрушення у формуванні розумових дій та операцій. Особливо це помітно під час абстрагування, коли учням важко відволіктися від несуттєвого, а тому вони не можуть належним чином аналізувати, порівнювати, узагальнювати та класифікувати об'єкти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки природних та суспільних явищ. У дітей може спостерігатися неоднорідність, поліморфність порушень вольової сфери. Це можуть бути органічні ураження, що виявляються в недостатній динамічній організації психічних функцій – порушення тону, стійкості, рухливості тих чи інших психічних процесів; недостатність регуляційних процесів, які забезпечують ініціювання, програмування, контроль та позначаються на операційній складовій діяльності. Системне порушення психічної діяльності може спостерігатиметься у випадку негативного впливу інших чинників, - через зниження фізичного і психічного тону, унаслідок стійкої астенії, порушення пізнавальної та особистісної сфери, унаслідок дії негативних соціальних впливів.

Треба мати на увазі, що порушення можуть мати спільне органічне підґрунтя, однак різні форми прояву; між цими порушеннями може виявлятися схожість, але механізм їх формування буде іншим, бо першопричиною виступає інша структура дефекту. Усі ці чинники – якісно різні порушення

психічної сфери, різний механізм та підгрунття їх виникнення, впливатимуть на ефективність корекційно-розвиткового впливу.

Як вже мовилося, корекційно-розвитковий зміст Програми включає завдання, спрямовані на формування наочно-образного мислення, логічного мислення, довільної уваги, репродуктивної уваги, саморегуляції. Окрім того, корекційна спрямованість реалізується через добір навчального матеріалу. Так, посилення мотиваційної функції до виконання розвивальних завдань, а відтак і пізнавальної активності, забезпечить введення завдань з навчальних предметів, які в цей час опановуються учнями на уроках.

Корекційно-розвиткові заняття з учнями з розвитку когнітивної сфери проводяться в групі та індивідуально. В процесі психокорекційної роботи важливо враховувати індивідуально-типологічні особливості кожної дитини, а сам процес корекції має проводитися в межах провідного виду діяльності (навчальна), також продуктивною є ігрова діяльність. План заняття складається на основі орієнтовного календарно-тематичного планування, яке педагог, психолог розробляє керуючись програмою корекційно-розвиткових занять «Корекція розвитку».

Індивідуальні заняття проводяться з дітьми, які потребують виконання більшої кількості вправ із застосуванням різних мір допомоги.

П'ятий клас

Зміст корекційно-розвиткових занять	Очікувані результати корекційного розвитку учнів
<p>Формування наочно-образного мислення засобом конструювання</p> <p>Формувати вміння аналізувати об'єкт, виділяти в ньому основні частини й деталі, їх складові, визначати їх розміри, форму, просторові відношення й призначення.</p> <p>Учити аналізувати конструкторський зразок, співвідносити елементи зразка з частинами предмета, самотійно будувати за схемою.</p>	<p>Учень/учениця</p> <p>уміє: сприймати сенсорні еталони, виділяти об'ємні предмети в макропросторі, співвідносити форми об'ємних предметів і задані еталони форми; порівнювати предмети за довжиною і шириною; виділяти функціональні частини у реальних предметах, визначати їх просторове взаєморозташування; відтворювати споруду відповідно до зразка,</p>

Навчати виділенню функціональних частин у реальних предметах, визначенню їх просторового взаєморозташування.

Учити відтворювати споруду відповідно до зразка, визначати склад конструктивних деталей, особливості їх форми, розміру й розташування.

Учити відтворювати в споруді знайомий предмет, знаходити його конструкторське рішення, планувати послідовність виконання дій з реалізації задуму конструкції.

Навчати добирати необхідні деталі відповідно до зразка.

Добиватися точного з'єднання конструкторських деталей при відтворенні споруди.

(Вправи. Склади візерунки. Викладання за малюнком певних площинних фігур з кольорових кубиків однакового розміру за допомогою зразка-малюнка; серії з гри Б. Нікітіна – серії СУб і СУв.[Нікітін Б.П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри. – К.: Рад. шк., 1991. – 144 с.]

Формування логічного мислення (на матеріалі навчальних предметів)

Уміння виділяти суттєві властивості об'єктів*.

Порівняння об'єктів, явищ.

Класифікація об'єктів і явищ.

Уміння ділити об'єкти на класи відповідно до заданої основи.

Уміння давати визначення поняття.

Формувати розуміння структури поняття (видове поняття, родове поняття, властивості видового поняття (властивості множини, яка є обсягом конкретного видового поняття)**.

Формування уміння відносити об'єкти до родини (класу).

Формування уміння встановлювати послідовність підпорядкованих понять (обмеження і узагальнення понять)***.

Формування причинно-наслідкового

визначати склад конструкторських деталей, особливості їх форми, розміру й розташування; добирати необхідні деталі відповідно до зразка.

Уміє: під час роботи із вивченим навчальним матеріалом виділяти суттєві властивості об'єктів; порівнювати об'єкти, явища за наочними зразками та на рівні уявлень за допомогою; класифікувати об'єкти і явища; ділити об'єкти на класи відповідно до заданої основи; за допомогою давати визначення поняття; відносити об'єкти до родини (класу); за допомогою встановлювати послідовність підпорядкованих понять.

Має уявлення про причинну залежність подій; про поняття «причина», «наслідок».

мислення

Формування уявлення про причинну залежність подій. Ознайомлення з поняттями “причина”, “наслідок”; первинності причини і вторинності наслідку у причинно-наслідковому зв’язку.

(Вправи. *Із ряду слів, в кожному з яких п’ять дається в дужках, а одне – перед ними, треба виділити два слова, найсуттєвіших. Приклад, Листяний ліс (рослини, лісник, зайці, дятли, ґрунт) – Відповідь: Рослини; ґрунт.

** Вправи на розвиток мислительних операцій під час формування вміння визначати поняття: а) вміння відносити поняття до роду; б) встановлення послідовності підпорядкованості понять – їх узагальнення та обмеження; в) виділення видової відмінності поняття; б) перевірка правильності визначення.

***Приклад. Дається три поняття, які послідовно підпорядковані одне одному, наприклад, рослина – кущ – ліщина. Треба співвіднести обсяги цих понять і пронумерувати слова. Найвужче поняття, що складає двоє інших, - номер 1, найширше – номер 3. Звідси: ліщина - 1, кущ – 2, рослина – 3.

Для формування уявлення про причинно-наслідкові зв’язки використовуються різні види наочності (малюнки, картини, світлини тощо). Робота з наочністю повинна підвести учнів до висновків:

а) подія, яка відбувається першою, і через яку відбувається інша подія, називається причиною. Для того, щоб визначити причину, потрібно відповісти на запитання “Чому?”, “Чому так трапилось?”; б) наслідок – подія, яка виникла через іншу подію (причину). Для того, щоб визначити наслідок, необхідно відповісти на запитання: “Що через це трапилось?”

Може зосереджувати певний час увагу на новій інформації; має уявлення про способи перенесення уваги з одного

Формування довільної уваги

Розвивати довільну увагу в процесі навчання (використовувати пізнавальні інтереси дітей для розвитку цього виду уваги).

(Вправи: зміст уроку, робота з книгою, бесіди, що відповідають дитячим інтересам і доступні за змістомі служать засобом мобілізації їх стійкої уваги (використання необхідних наочних посібників, розбір відомих дітям окремих життєвих явищ, картин художника або літературних творів, перегляд відеофільмів за темою). Однак не слід при цьому прагнути до розважальності на уроці. Смішні розповіді, жарти, ігри або комічні сценки на уроці можуть відвернути увагу школяра від навчального матеріалу. Розвивати вміння уважно сприймати навчальні вимоги та нову інформацію.

Приклад. Включення в навчальну роботу всіх учнів не тільки під час виконання письмових завдань, а й при звичайних усних вправах, активізація ініціативи дітей: підбір з ними різноманітних прикладів, способів вирішення завдань, пояснень спостережуваного факту тощо.

(Вправи. Як додаткові використовувати і деякі спеціальні вправи та дидактичні ігри на спостережливість, наприклад: «Що змінилося?», «У чому помилка?» тощо).

Розвивати здатність до переключення уваги в процесі переключення з однієї діяльності на іншу. В процесі переключення на іншу діяльність: надавати певний час, необхідний для переходу від однієї діяльності до іншої; вчити контролювати продуктивність роботи (її обсяг і час, за який цей обсяг було виконано, порівняно з тим обсягом роботи, що був виконаний без переключення уваги); вчити дотримуватися змінених вимог діяльності, аналізувати якість, точність роботи (безпомилковість або наявність помилок).

Приклад. Зазвичай, діти орієнтуються на

об'єкта на інший; **включається** в нову діяльність у відповідності до змінених умов (за настанови вчителя);

може: самостійно утримувати увагу на одному й тому ж завданні 7-10 хв; переводити увагу з одного об'єкта на інший і пояснювати їх основні властивості; підпорядковує увагу вимогам діяльності (за настанови вчителя); назвати в предметах і явищах малопомітні, але суттєві ознаки і властивості (за допомогою вчителя).

загальний зміст тексту, фрази, слова, арифметичної задачі або вираження – до уваги беруть частину змісту і, задовольняючись ним, «зневажають подробицями». У зв'язку з цим головною метою занять на розвиток уваги: подолання цього глобального сприйняття, спроба навчити сприймати зміст з урахуванням елементів на фоні змісту цілого.

(Вправи. Виконання коректурних завдань з чергуванням правил викреслювання букв. Ця робота повинна проводитись щоденно (по 5 хв. на день) протягом 2-4 місяців. Рекомендується також використовувати завдання, які вимагають виділення ознак предметів і явищ (методом порівняння); вправи, які базуються на точному відтворенні якогось зразка (послідовність букв, цифр, геометричних візерунків, рухів і т.д.); завдання типу: «переплутані лінії», пошук скритих фігур. Читання тексту з метою максимального «вслуховування», вправляючи дітей на зосередженні на нерухомих, складних предметах і явищах тощо).

Формувати вміння переносити увагу з одного об'єкта на інший. Формувати вміння включатися в нову діяльність у відповідності до змінених умов.

Приклад. Під час опрацювання алгоритму письмових обчислень (в стовпчик) додавання, віднімання, множення і ділення багатоцифрових чисел проговорювати алгоритм вголос спочатку біля дошки, потім на місці в парі, в групі «ланцюжком» поетапно тощо.

(Вправи на збільшення об'єму уваги і короткочасної пам'яті. Вправи базуються на запам'ятовуванні числа і порядку розміщення предметів, які пред'являють за кілька секунд. Коли вправа освоюється, число предметів поступово збільшується. Виконувати завдання, які розвивають якості уваги:

1) утримувати увагу на одному й тому ж завданні якнайдовше (розвиток сталості і концентрації уваги).

2) швидко переводити увагу з одного об'єкта на інший, переходити від одного виду діяльності до іншого (розвиток переключення уваги).

3) підпорядковувати увагу вимогам діяльності (розвиток довільності уваги).

4) помічати в предметах і явищах малопомітні, але суттєві ознаки і властивості (розвиток спостережливості).

Формування саморегуляції

Формування навчальної мотивації

Розвивати інтерес до виконання навчальних завдань, засвоєння нових дій і понять.

Розвивати позитивну мотивацію до виконання навчальних та розвиваючих завдань (через створення ситуації зацікавлення, емоційності переживань).

Приклад. Створювати мотивуючі ситуації з розвитку внутрішніх мотивів учнів: мотиву досягнення, пізнавальних і соціальних мотивів, як зовнішнє стимулювання, використовується система заохочень. Надавати можливість учням проявляти самостійність під час виконання завдань на різних етапах пізнавальної діяльності: під час постановки навчального завдання, оволодіння новими знаннями, їх відпрацювання і на етапі самоконтролю.

(Вправи. Різноманітні завдання на розвиток причинно-наслідкового мислення; включати в навчальні завдання елементи новизни, цікаві факти, гри тощо).

Формування самоконтролю

Вчити використовувати дії оцінки і контролю, з метою опанування загальними принципами виконання завдань певного типу. *Приклад.* Пропонувати оцінити попередній спосіб дії і те, як учні вміють його використовувати.

Розвивати вміння аналізувати зразок та

Може: визначити загальну мету запропонованого завдання, озвучувати поставлені вимоги.

Вміє: визначати спосіб виконання знайомого типу завдання відповідно до певних правил, тверджень; діяти за зразком; перевіряти роботу на наявність помилок.

поетапно виконувати завдання відповідно до нього. *Приклад.* Пропонувати для розв'язування завдання, зовні схожі на попередні, але які мають певні зміни в умові.

(Вправи. Наприклад, завдання в ігровій формі «Де «живе» орфограма слова: у закінченні чи в основі?», «Пригадай «ключик» для перевірки ненаголошеного звуку?» тощо. Заохочувати самостійність, вправляти у коментуванні вголос власних дій; пропонувати для розв'язання посильні завдання, поступово їх ускладнюючи; використовувати цікаві, творчі завдання в процесі оволодіння новими знаннями).

Формування самооцінки

Вправляти у формуванні самооцінки.

Приклад. Оцінювати навіть незначні досягнення учнів, пояснювати недоліки, вчити визначати і виправляти помилки.

Розвивати вміння пояснювати виконані дії та давати їм оцінку, обґрунтовувати отримані результати, формувати вміння виступати перед групою, формулювати свої думки коротко і ясно.

(Вправи на формування саморегуляції.

Визначати разом з учнем послідовність цілей під час виконання завдання, спрямованих на формування логічного та причинно-наслідкового мислення; виконання завдань типу: «Знайди фігуру», «Форми», «Лабіринти», «Копіювання візерунків», «Розповідь за малюнком», «Що змінилося?», «Запам'ятай слова» тощо.

Проведення різноманітних бесід, індивідуальних та групових занять з метою зацікавити учнів до аналізу і порівняння своїх особистих результатів і досягнень. Під час виконання завдань за зразком використовувати заохочувальний матеріал,

Вміє: за допомогою вчителя оцінювати власну роботу за певними правилами, твердженнями, критеріями; визначати та виправляти помилки (за настанови вчителя).

<p>наприклад: «Доповни умову задачі», «Вкажи вірний варіант відповіді», «Поясни завдання», «Побудуй план розв'язування» тощо, завдання на само- та взаємоперевірку). Виконувати завдання на взаємооцінювання в парі.</p>	
--	--

Шостий клас

Зміст корекційно-розвиткових занять	Очікувані результати корекційного розвитку учнів
<p>Формування наочно-образного мислення засобом конструювання Опанування спеціальних прийомів і способів конструкторської діяльності за допомогою наочних моделей, схем, шаблонів, трафаретів і моделювання схем дій і їх етапів. Уміння аналізувати схожі об'єкти, виділяти в них частини, визначати їх просторове розташування (за, перед, згори й т.п.), називати деталі, з яких виконані зразки, знаходити схоже й відмінне. Учити виконувати просту конструкцію відповідно до заданих умов (ворота для машин). Відпрацьовувати навички точного з'єднання будівельних деталей, накладаючи їх одна на одну й вибудовуючи в ряд. Учити замикати простір, надаючи йому певної форми. Формувати навички використання графічної схеми при створенні споруди.</p> <p>Формування логічного мислення (на матеріалі навчальних предметів) Уміння виділяти суттєві властивості об'єктів; розуміння загальних понять*. Порівняння об'єктів та явищ з опорою на наочність та на рівні уявлень. Класифікація об'єктів і явищ. Уміння дати словесну характеристику класів у класифікації. Уміння ділити об'єкти на класи відповідно до заданої основи. Уміння давати визначення поняття. Формувати розуміння структури поняття (видове поняття, родове поняття, властивості видового поняття (властивості</p>	<p>Учень/учениця уміє аналізувати схожі об'єкти, виділяти в них частини, визначати їх просторове розташування (за, перед, згори й т.п.), називати деталі, з яких виконані зразки, знаходити схоже й відмінне; виконувати просту конструкцію відповідно до заданих умов; за допомогою використовує графічні схеми при створенні споруди.</p>

множини, яка є обсягом конкретного видового поняття).

Уміння відносити об'єкти до родини (класу).

Уміння встановлювати послідовність підпорядкованих понять (обмеження і узагальнення понять).

(Вправи. *На зразок: пропонується 5 слів, з числа яких 4 об'єднуються спільним родовим поняттям, а п'яте не належить до цього поняття. Треба вказати «зайве» слово. Наприклад, листок, брунька, кора, корінь, сучок).

Формування причинно-наслідкового мислення

Формування вміння встановлювати причину і наслідок на основі події з причинно-наслідковим змістом. Вчити передбачити подію (причину, наслідок), що відповідають заданій умові.

Формування вміння встановлювати причину і наслідок за умови застосування зворотної розумової операції (уявлення відносності причини і наслідку, - одна й та ж подія за одних умов може бути причиною, за інших – наслідком).

Формування довільної уваги

Формування довільної уваги. *Приклад.* Створювати об'єкт (описувати явище), за даними властивостями. Вчити пояснювати певні властивості об'єкта (явища).

Розвиток слухової уваги. *Приклад.* Вчити повільно зосереджуватись на завданні. Практикувати вправи типу: «Скільки буде два плюс три мінус п'ять плюс чотири?». Відключати увагу учнів від того, що відволікає увагу. Пояснювати, що не потрібно намагатися і слухати, і одночасно робити дві або три справи. Повторювати разом з учнями нові терміни, вимоги виконання завдання, певні вказівки.

(Вправи. Проведення «радіо-» або «теле-» іспиту: прослухати з учнями певну розповідь (переглянути коротеньку теле передачу) і перевірити, скільки речень, які лунали в цій розповіді (передачі), діти запам'ятали; разом спробувати знайти спільну думку щодо головної ідеї розповіді (передачі).

Вчити дітей вислуховувати один одного) тощо.

Формування саморегуляції.

Формування навчальної мотивації

Уміє: з опорою на вивчений матеріал виділяти суттєві властивості об'єктів; порівнювати об'єкти; класифікувати об'єкти і явища та словесно позначати виділені класи; ділити об'єкти на класи відповідно до заданої основи; за допомогою дає визначення поняття; знає про структуру поняття (видове поняття, родове поняття, властивості видового поняття (властивості множини, яка є обсягом конкретного видового поняття); відносити об'єкти до родини (класу).

Встановлює причину і наслідок на основі події з причинно-наслідковим змістом;

Розвивати пізнавальні мотиви, які пов'язані із змістом навчально-пізнавальної діяльності та з процесом її виконання. *Приклад.* Вчити аналізувати поставлене завдання і приймати рішення щодо нього. Розвивати інтерес до нової теми засобами цікавих пізнавальних фактів.

(Вправи. Виконання творчих завдань: запропонувати скласти віршик про природу, тварин тощо, або намалювати картину на досліджувану тему, або з допомогою батьків скласти кросворд тощо. Завдання типу: вписати у слово пропущені літери і скласти маленьку розповідь на основі цього слова.

Викликати інтерес за допомогою проблемних завдань, «незвичайних» новин, практичних, максимально наближених до повсякденного життя учнів дослідів, задач тощо.

Проводити завдання типу: «Зйомка репортажу «Мене надзвичайно вразило...», «Візит несподіваного гостя» тощо.

Створювати ситуації успіху.

Формування самоконтролю

Формувати вміння виконувати завдання за наочним зразком та словесною інструкцією, використовувати зразок при самостійному виконанні завдання, перевіряти отримані результати відповідно до зразка та оцінювати роботу в цілому.

(Вправи. Вчити осмислювати вимоги, задані в умовах завдання, розгорнуто аргументувати спосіб виконання, використовувати найменш розгорнуті міри допомоги. Пропонувати виконувати завдання типу: завдання з готовою відповіддю; завдання з декількома відповідями, серед яких одна відповідь правильна; самостійне виконання завдання і доведення правильності його виконання).

Формування самооцінки

Розвивати вміння оцінювати проміжні кінцеві результати діяльності, підбираючи для цього найбільш підходящі критерії оцінки; виправляти допущені помилки.

Приклад. Завдання з «пастками»: на спосіб виконання

передбачає подію (причину, за допомогою наслідок), що відповідають заданій умові.

Уміє: описувати об'єкт, явище за даними властивостями; вислухати думку товариша; пояснювати основну суть прослуханого чи побаченого.

або пов'язані з «недостатніми» чи зайвими даними.

(Вправи на формування саморегуляції.

Будь-які завдання на формування логічного та причинно-наслідкового мислення, на основі матеріалунавчальних предметів.

Використання повного зразка, який пропонується учням для перевірки розв'язаних ними вправ; зразка, який включає у себе проміжні і кінцеві результати.

Використання проблемних завдань, наприклад, під час вивчення математики: задачі, що в своїй умові містить недостатні дані для розв'язування, задачі, що містить в своїй умові зайві дані; перевірка задачі, другим способом розв'язання, складання і розв'язання обернених задач, задач, умова чи запитання яких мають різні варіації, завдання на само- та взаємоперевірку).

Уміє: визначати мету запропонованого завдання, озвучувати поставлені вимоги; **зацікавлений** у виконанні певних цікавих завдань, вправ, дослідів з нової теми.

Має уявлення як визначати спосіб виконання завдання відповідно до певних

	правил, тверджень, типу завдання; вміє діяти за зразком; оцінює власну роботу, визначає та виправляє помилки (за настанови вчителя).
--	--

Сьомий клас

Зміст корекційно-розвиткових занять	Очікувані результати корекційного розвитку учнів
<p>Формування репродуктивної уяви Формувати репродуктивну уяву в процесі створення образів нових об'єктів на основі їх словесного опису, графічного зображення (при використанні в навчанні схем, карт), читанні художніх розповідей (творів), при використанні допоміжних наочних засобів під час виконання навчальних завдань.</p> <p><i>Приклад.</i> Спостереження за реальними об'єктами, екскурсії, бесіди з приводу побаченого, власна трактовка учнем побаченого, малювання тощо.</p> <p>Розв'язання завдань типу «Знайди відмінність» (спочатку виявлення загальної схожості, а потім знаходження відмінностей).</p> <p>Виконання завдань на уявне перетворення предмета в просторі, на подання взаємного розташування кількох предметів в просторі тощо.</p> <p><i>(Вправи . «Піраміда -тунель»</i> (якщо уважно дивитися на малюнок, можна помітити, що зображення як то опускається і з'являється «тунель», то піднімається, утворюючи «піраміду»). Запропонувати дитині порахувати, скільки разів змінювалось зображення впродовж 1 хв. Завдання «Годинник»</p>	<p><i>Учень/учениця</i> Може: створювати образи нових об'єктів на основі їх словесного опису; графічно зображувати завдання при використанні наочних схем, карт; уявити і описати основні персонажі при читанні художніх розповідей (творів) тощо.</p>

(Ведучий повідомляє учням, що на годиннику з циферблатом можна змінити стрілки місцями. При цьому і час, відповідно, також зміниться. Так, наприклад, якщо годинник показував десяту годину, то після заміни стрілок місцями буде одинадцята година 50 хвилин). Далі учні мають напружуючу уяву, визначити, який час показуватимуть стрілки, якщо їх змінити місцями, коли на годиннику:
а) за п'ять дванадцять; б) за одинадцять одинадцять; в) двадцять дев'ять хвилин на третю тощо.
Вправа «Що нагадує чорнильна пляма?» тощо).

Формування логічного мислення (на матеріалі навчальних предметів)

Уміння виділяти суттєві властивості об'єктів, явищ на рівні уявлень; розуміння загальних понять. Порівняння об'єктів, явищ. Класифікація об'єктів, явищ. Уміння дати словесну характеристику класів у класифікації. Уміння ділити об'єкти на класи. Уміння давати визначення поняття. Уміння відносити об'єкти до родини (класу).

Розв'язування логічних задач, пов'язаних із осмисленням понять (справа, зліва, вище, нижче, більше, менше, більше, менше, ширше, вужче, раніше, пізніше, ближче, далі тощо) *.

Формування причинно-наслідкового мислення

Уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки у текстах; повідомленнях.

Вправи. * Наприклад, Іринка і Оленка однакового зросту. Оленка вища від Олі, а Тетянка вища від Іринки. Хто вищий: Тетянка чи Оля?

На основі навчального матеріалу з різних предметів на рівні уявлень виділяє суттєві властивості об'єктів, явищ; порівнює об'єкти, явища класифікує об'єкти, явища; дає словесну характеристику класів у класифікації; за заданою основою ділить об'єкти на класи; дає визначення вивченого поняття; відносить об'єкти до родини (класу).

За допомогою розкриває причинно-наслідкові зв'язки у текстах, повідомленнях.

Формування саморегуляції.

Формування навчальної мотивації

Розвивати поточну мотивацію для підтримки постійного інтересу до виконання навчальних та розвивальних завдань.

Розвивати та коректувати вміння самостійно ставити мету завдання.

Приклад. Формування мотивації на окремих етапах уроку; 1) на початковому етапі засобами певних видів спонукань учнів: актуалізувати мотиви попередніх досягнень («ми добре попрацювали над попередньою темою»), викликати мотиви відносної незадоволеності («але не засвоїли ще одну важливу сторону цієї теми»), посилити мотиви орієнтації на майбутню роботу («а тим часом для вашого майбутнього життя це буде необхідно...», наприклад, у таких-то ситуаціях»); 2) на етапі закріплення нового матеріалу: орієнтація на пізнавальні та соціальні мотиви, викликаючи інтерес учнів до декількох способів вирішення задач і їх зіставлення (пізнавальні мотиви), до різних способів співпраці з іншою людиною (соціальні мотиви) для цього можуть бути використані чергування різних видів діяльності (усна, письмова, важка, легка тощо); 3) етапі завершення уроку: важливо, щоб кожен учень вийшов з діяльності з позитивним досвідом і щоб в кінці уроку виникала позитивна установка на подальше навчання. Це можна створити засобами посилення оціночної діяльності самих учнів у поєднанні з оцінкою вчителя (іноді, важливо показати учням і їх слабкі сторони, щоб сформувані у них уявлення про свої можливості, це зробить їх мотивацію більш адекватною і дієвою). На уроках

Може: визначити мету запропонованого завдання, озвучити поставлені вимоги.

засвоєння нового матеріалу ці висновки можуть стосуватися ступеня освоєння нових знань і умінь тощо.

(Вправи. Можуть використовуватися вправи на співробітництво учня з учителем (спочатку на матеріалі відомого завдання, до пошуку нових підходів до завдання). Вправи на закріплення адекватної самооцінки (вчити школярів грамотному поясненню своїх успіхів, і невдач).

Формування самоконтролю

Розвивати вміння виконувати завдання за словесним зразком, інструкцією.

Розвивати вміння виділяти основні характеристики предмета навчання.

Приклад. Вчити коротко записувати задачу, скорочено відтворювати певний текст, скласти план виконання, виділяти головну думку прочитаного тощо.

Розвивати вміння самоконтролю: самостійно будувати необхідну діяльність з її розв'язуванням спочатку на рівні загального способу, а потім і конкретних дій та послідовного відтворення практично, перевіряти та оцінювати отримані результати.

(Вправи. Завдання, які уже виконані, а учень має їх оцінити. Завдання, які учень має виконати самостійно: завдання з готовою відповіддю; завдання, з декількома відповідями, серед яких одна відповідь правильна; самостійне виконання завдань і доведення правильності розв'язування. Завдання на придумування самимучнем таких завдань, як ті, які їй пропонувалися учителем тощо).

Формування самооцінки

Вчити давати оцінку щодо проміжних і кінцевих результатів.

Пояснює загальний спосіб виконання завдань знайомого типу;
виконує завдання за словесним зразком, інструкцією, буде скорочений алгоритм виконання завдання, складає план виконання, на рівні загального способу і конкретних дій, послідовно відтворює, практично, перевіряє та оцінює отримані результати (за допомогою вчителя).

Оцінює отримані результати на основі правила (твердження, теореми, зразка, знайомого способу дій).

Приклад. Пропонувати оцінити завдання за відомим способом виконання (правилами, теоремами, твердженнями). При цьому, діти самостійно аналізують, чи навчилися користуватись загальним способом в цілому і індивідуально, та як їм легше працювати: в групі чи самостійно.

(Вправи на формування саморегуляції

Розвиток поточної мотивації:

проведення занять типу «Незавершене оповідання з теми...», «учень-вчитель: оцінка власної роботи та роботи товариша», створення ситуації зняття напруги (виконання не складних, цікавих завдань), ситуації успіху. Вправи, які передбачають: вибір варіанту відповіді, ситуація відкритого вибору без відповідей, ситуація вибору з обмеженням.

Завдання на розвиток самоконтролю.

Виконання продуктивних видів діяльності (малювання, ліплення, виготовлення аплікацій, конструювання тощо); виконання завдань з опорою на практичні дії, що є підґрунтям усвідомлення складових компонентів завдання, правил виконання, оволодіння плануванням майбутньої діяльності. Завдання з опорою на практичні дії, які розвивають необхідні навички способів самоконтролю та самооцінки. Проведення корекційної роботи на розвиток самоконтролю:

- а) обов'язкове промовляння учнем того, що і як він повинен зробити, до самостійної вербалізації вимог, які відносяться до способів діяльності;
- б) від прийняття і промовляння загальної мети до власного планування та мовленнєвого обґрунтування засобів її виконання, що це є підґрунтям внутрішньомисленнєвого цілепокладання та планування

<p>діяльності: в) перехід від розгорнутого мовного опосередкування майбутньої діяльності до розгорнутого промовляння дій «про себе»).</p>	
---	--

Восьмий клас

<p align="center">Зміст корекційно-розвиткових занять</p>	<p align="center">Очікувані результати корекційного розвитку учнів</p>
<p>Формування репродуктивної уяви Формування репродуктивної уяви на основі створення об'єкту (явища), за описом певних властивостей. Розвиток вмінь аналізувати певні властивості об'єкта (явища). Розвиток уяви під час виконання завдань на побудову об'єкта за даними властивостями. <i>Приклад.</i> Етапи розвитку репродуктивної уяви в процесі навчання: 1) розв'язування завдань за допомогою дій з реальними матеріальними предметами; 2) мовленнєве промовляння плану розв'язування завдання; 3) розв'язування завдань «про себе», діючи мисленнєво тільки з образами відповідних предметів.</p> <p><i>(Вправи.</i> Розв'язання завдань типу «Знайди відмінність» (спочатку виявлення загальної схожості, а потім знаходження відмінностей). Виконання завдань на формування уяви під час переходу до розв'язування у внутрішньому плані дій, тобто здатності виконувати дії в думці, маніпулюючи при цьому образами).</p> <p>Формування логічного мислення (на</p>	<p><i>Учень/учениця</i> розв'язує завдання за допомогою дій з реальними матеріальними предметами; використовує мовленнєве промовляння плану під час розв'язування завдання; самостійно розв'язує завдань знайомого типу, діючи мисленнєво тільки з образами відповідних предметів.</p> <p>На основі опанованих знань</p>

основі навчальних предметів)
Уміння виділяти суттєві властивості об'єктів; розуміння загальних понять.
Порівняння об'єктів, явищ на рівні уявлень.

Класифікація об'єктів і явищ.
Уміння дати словесну характеристику класів у класифікації.

Уміння давати визначення поняття.
Уміння відносити об'єкти до родини (класу).

(Вправи. *Розв'язування логічних задач, пов'язаних із осмисленням понять. Приклад. В пакеті є цукерки двох видів. Яку найменшу кількість цукерок (не дивлячись) потрібно дістати з пакета, щоб серед них були хоча б дві однакові цукерки.

Формування причинно-наслідкового мислення

Уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки у тексті.

Формування саморегуляції.

Формування навчальної мотивації

Вправляти у свідомому засвоєнні навчального матеріалу. Вчити усвідомлювати мету навчального завдання. Розвивати внутрішню мотивацію до виконання поставленого завдання. Розвивати вміння відтворювати попередні знання і вміння та встановлювати взаємозв'язок з новою інформацією.

(Вправи. Мотивувати учнів до спільного виконання завдань, наприклад, усвідомлення можливості надати і отримати допомогу, обмінятися інформацією.

Вправляти у виконанні спільної навчальної роботи, взаємодіях у групах, де об'єднані діти, які усвідомлюють різницю своїх можливостей. Пропонувати дітям непосильну роботу виконати разом,

навчальних предметів виділяє суттєві властивості об'єктів, явищ.

Порівнює об'єкти, явища на рівні уявлень.

Класифікує об'єкти і явища.

Дає словесну характеристику класів у класифікації.

Ділить об'єкти на класи.

Дає визначення поняття.

Відносить об'єкти до родини (класу).

Розкриває причинно-наслідкові зв'язки у тексті; повідомленнях.

Пояснює мету навчального завдання; зацікавлений у спільній роботі в групі, в спілкуванні з однолітками.

групою тощо).

Формування

самоконтролю Орієнтувати учнів на результат навчання і способи навчальної діяльності, формувати інтерес до подолання труднощів. Формувати вміння свідомо підкорювати власну діяльність визначеним правилам, вимогам. Розвивати вміння діяти в межах заданої системи вимог під час виконання будь-якої діяльності. Розвивати вміння самостійно виконувати завдання, за уявним зразком. Формувати способи контролю за власною діяльністю та вміння їх використовувати під час вирішення навчальних завдань.

(Вправи. Складання «ланцюжком» завдання по даній схемі; підбір запитання до даної умови завдання; вирішення завдань з неповними або надлишковими даними; виділення частин і цілого; оформлення завдання у буквено-графічної моделі. Завдання для самоконтролю знань, завдання типу «Оберіть правильну відповідь» тощо).

Формування самооцінки

Вчити усвідомлювати та аналізувати результати навчального завдання. Оцінювати можливість використання міжпредметних знань в процесі навчання. Розвивати вміння обмінюватися знаннями з іншими учнями, давати адекватну оцінку та взаємооцінку в ході навчальної діяльності.

(Вправи. Завдання типу «Три оцінки» «Оціни себе сам».

Для підняття самооцінки важливо вчити учня ставити перед собою цілі,

Виконує: завдання відповідно попередньо складеному плану, схеми; завдання відповідно до попереднього словесного плану дій; пояснює хід розв'язування завдання; діє за уявним зразком; складає і контролює хід виконання навчального завдання (за вправління вчителя).

завдання і реалізовувати їх. Проводити завдання типу: запропонувати написати перелік цілей і якостей зі знаком плюс, які сприяють досягненню таких цілей, одночасно з цим, написати перелік якостей, що перешкоджають досягненню цілей).

(Вправи на формування саморегуляції.

Проведення групової та індивідуальної роботи на етапі орієнтування в завданні та під час планування майбутньої діяльності.

Вчити складати план роботи за схемою, уявним зразком, словесною інструкцією.

Проводити індивідуальні заняття на планування дій, за наочними схемами, за уявними схемами.

Вправляти в обґрунтуванні виконаної діяльності.

Проводити завдання на самоконтроль та взаємоконтроль).

Вправи на формування самоконтролю, етапи:

1) виділити те, що дано в умові, і вказати, що потрібно знайти;

2) співставити раніше отриману інформацію з поставленою метою, виявити наскільки її достатньо, щоб зробити висновок щодо поставленої проблеми;

3) проаналізувати спосіб розв'язування;

4) записати умову у знаковій формі;

5) визначити дії, за допомогою яких можна досягти уявний результат;

6) мисленнево співставити умову і отриманий результат з поставленою метою;

7) вибрати потрібний спосіб дії серед кількох можливих;

8) якщо безпосередньо вибрати відповідний спосіб не вдається, проаналізувати, які ще дані, потрібні

<p>для розв'язування можуть бути задані в умові; 9) перевірити кінцевий результат, його відповідність умові і етапам розв'язування).</p>	
--	--

9 клас

<p style="text-align: center;">Зміст корекційно-розвиткових занять</p>	<p style="text-align: center;">Очікувані результати корекційного розвитку учнів</p>
<p>Формування уяви в нових (змінених) умовах діяльності</p> <p>Розвиток уяви в процесі оволодіння новим навчальним матеріалом. Формування уяви засобами уявлення кінцевого результату предметної діяльності; створення плану виконання завдання; орієнтація уяви на кінцевий і проміжні результати розв'язування.</p> <p><i>(Вправи на формування уяви.</i> Поетапне формування уяви в процесі вправляння у самостійному розв'язуванні запропонованих завдань: 1 етап – демонстрації плану: вчитель показує, як скласти план-схему завдання (твору, конструкції); 2 етап – самостійне опрацювання учнем цього плану: обґрунтування складеного плану-схеми і створення на його основі власний план; 3 етап – самостійне складання плану нового завдання).</p> <p>Формування логічного мислення Уміння виділяти суттєві властивості об'єктів, явищ; розуміння загальних понять. Порівняння об'єктів, явищ на рівні уявлень.</p>	<p>Учень/учениця</p> <p>під час оволодіння новою навчальною інформацією перетворює образи сприйняття в образи уяви; може уявити кінцевий результат предметної діяльності; створює план виконання завдання.</p> <p>На основі опанованих знань виділяє суттєві властивості об'єктів, явищ. Порівнює об'єкти, явища на рівні уявлень. Класифікує об'єкти і явища. Дає словесну характеристику класів у</p>

Класифікація об'єктів і явищ.
Уміння дати словесну характеристику класів у класифікації.
Уміння давати визначення поняття.
Уміння відносити об'єкти до родини (класу).

Формування причинно-наслідкового мислення

Уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки у тексті; повідомленнях.

Формування саморегуляції.

Формування мотивації

Розвивати мотивацію через засвоєння цікавих фактів у змісті навчання, використання отриманих знань життєдіяльності.

Розвивати навчальну мотивацію, бажання мати високий рівень знань і умінь засобами створення ситуації успіху, зацікавлення в груповій діяльності, проведення експериментів, дослідів з певних тем.

Розвивати різноманітні потреби, мотиви.

Приклад. Впровадження наступних засобів: несподіваний виклик до дошки; вибір важкого або легкого варіанта контрольної роботи; цікава проблема на уроці; оцінка учнем своєї відповіді біля дошки; ослаблений контроль учителя роботи учня біля дошки тощо. Підбір неважких, але захоплюючих завдань, що створюють у класі особливий радісний настрій, дозволяють відійти від напруги. Розвиток в учня емоційної виразності (як вербальними, так і невербальними засобами).

(Вправи. Виконання завдань «Незавершені розповіді на шкільні теми», «Ким я хочу стати в житті?», «Майбутня професія» тощо).

класифікації.

Ділить об'єкти на класи.

Дає визначення поняття.

Відносить об'єкти до родини (класу).

Розкриває причинно-наслідкові зв'язки у тексті; повідомленнях.

Вміє ставити мету завдання, пояснювати її покрокову реалізацію.

Формування самоконтролю

Формувати зацікавленість до планування майбутньої діяльності.

Розвивати вміння зображувати схематично план завдання.

Вчити здійснювати самоконтроль по ходу виконання та кінцевого результату.

Приклад: а) з'ясувати з учнями основний обсяг роботи і ознайомити з кінцевим результатом і всіма засобами його одержання; б) звірити хід роботи та досягнутого результату із зразком; в) оцінити стан виконаної роботи, з'ясувати допущені помилки, і виявити їх причини; г) коректувати роботу на основі даних самооцінки і уточнення плану виконання, внести поправки).

(Вправи. Звіряння завдання зі зразком; перевірка за інструкцією; взаємоперевірка з товаришем; колективне виконання завдання й колективна перевірка; виконання завдання за алгоритмом; перевірка за допомогою сигнальних карток; добір кількох способів виконання завдання і визначення найраціональнішого).

Формування самооцінки

Вчити оцінювати результат з точки зору відповідності способів кінцевої перевірки внутрішньому плану дій, визначати, виправляти і обґрунтувати допущені помилки.

Розвивати адекватну самооцінку.

Розвивати вміння взаємоконтролю.

Розвивати вміння обґрунтовувати правильність виконаної діяльності з опорою на засвоєні правила, твердження, способи виконання тощо.

(Вправи. Звіряння з написаним зразком; перевірка за словесної

Вміє: будувати план завдання; встановлювати взаємозв'язки між етапами завдання; визначати потенційно можливі дії і їх результати; мовленнєво обґрунтовувати отриманий результат; виконувати завдання практично, відповідно до плану дій; самостійно складати і контролювати хід розв'язування знайомих завдань.

інструкцією; звіряння із готовою відповіддю чи виконаним завданням у підручнику;
колективне виконання завдання й колективна перевірка;
самостійне вигадування аналогічних завдань;
виконання завдання за схемою, графіком, запропонованим алгоритмом;
виконання завдання за навідними питаннями;
перевірка з допомогою сигнальних карток;
обговорювання «подумки» пояснення вибору виконання).

Формування рефлексії

Вчити прогнозувати результати поставленого завдання.
Вчити знаходити раціональні варіантів розв'язування завдання в нових умовах, які дозволяють реалізувати вихідні плани і замисли.
Приклад. Завершити або тимчасово припинити предметну (дорефлексивну) діяльність – виконання вправи, аналіз твору тощо. Встановити послідовність виконання дій (усно чи письмово). Проаналізувати, що зроблено з погляду його ефективності, продуктивності, відповідності поставленим цілям тощо. Виявити і сформулювати результати рефлексії (ідеї, відповіді на запитання, пропозиції щодо причин невдач і подальшої роботи тощо).
Перевірити мету подальшої діяльності.

(Вправи. На рефлексію рекомендовано відводити від 5 до 15 хвилин, упродовж яких учні обговорюють хід роботи, аналізують здобуті результати, труднощі й шляхи їх подолання, досягнення намічених цілей, участь кожного у спільній

діяльності, осмислюють свої відчуття, порівнюють їх з відчуттями й міркуваннями однокласників. Попередньо налаштувати школярів, допомогти їм чітко усвідомити, на що потрібно спрямувати основну увагу.

Виконання письмових робіт на тему: «Мої успіхи», «Мій сьогоднішній день», «Сьогоднішній урок мови (будь-який предмет)», «Заради чого я навчаюсь».

Проведення анкетування.

Наприклад:

1. Чи задоволений ти результатом своєї роботи? А самим процесом? Чому?
2. Якщо тобі дали б змогу ще раз виконати її, які зміни ти вніс би в хід виконання?
3. Чи взявся б ти за цю роботу, якби міг передбачити результат?
4. Якби не взявся, то яку роботу хотів би виконати натомість?
5. Над чим ти хотів би працювати далі?).

(Вправи на формування саморегуляції.

Проведення роботи з розвитку навчальної мотивації: орієнтація учнів на оволодіння новими знаннями з акцентом на успіхи дитини; орієнтація на подолання труднощів.

Робота на формування вмінь контролювати і перевіряти завдання: вправи із зразком у вигляді повного розв'язання завдання; зразком, який включає у себе проміжні і кінцевий результати; зразком, у якому зазначено лише кінцевий результат. Вправи на взаємоперевірку та взаємооцінювання без наочних опор.

Розв'язання наочно-практичних завдань; проблемних завдань, для одержання результату яких необхідно

контролювати кожен крок виконання і правильність отриманого результату; завдань, в яких навмисно допущено помилки; завдань, у яких порушена та чи інша вимога; логічних завдань (завдань-загадок, завдань-віршів). Розв'язання обернених та взаємообернених задач. Використання словесних засобів (інструкція, пояснення)).	
---	--

Методичні рекомендації до корекційно-розвиткових занять із формування уваги, уяви, саморегуляції школярів із затримкою психічного розвитку.

Формування довільної уваги.

Успіх тренування уваги в значній мірі визначається індивідуально-типологічними особливостями. Виявлено, що різні поєднання властивостей нервової системи можуть сприяти, або навпаки заважувати оптимальний розвиток довільної уваги. Для школярів із затримкою психічного розвитку характерна нестійка увага, яка погано розподіляється і переключається. Таким чином, необхідно враховувати, що індивідуально-типологічні особливості кожної конкретної дитини дозволяють тренувати її увагу тільки в конкретних межах.

Неуважність – одна із найпоширеніших причин зниження успішності навчання в школі, як правило, це наявність значної кількості появи помилок у роботі, що можна пояснити впливом одразу багатьох факторів, психічних особливостей розвитку, особливостями оволодіння самоконтролю учбової діяльності та іншими причинами. Тому, заняття по розвитку уваги рекомендуються проводити як профілактичні, спрямовані на підвищення ефективності функціонування уваги у всіх дітей. Заняття по формуванню уваги проводяться у формі «навчання бути уважним» і будуються на матеріалі роботи з наочними навчальними матеріалами, текстами чи задачами, які містять різні типи помилок, робота зі спеціальними карточками, на якій виписані «правила» перевірки, визначення порядку операцій при перевірці завдання тощо.

Однак у процесі розумової роботи важливий не тільки ступінь концентрації уваги, але і можливість її тривалої підтримки. Здатність до тривалої концентрації уваги можна тренувати. Цілий ряд спеціальних вправ, які запропоновані у програмі, спрямовані на розвиток і підтримку тривалої концентрації уваги при вивченні будь-якого навчального предмету.

Основні функції уваги:

- селективна функція, яка проявляється в тому, що увага визначає ту частину інформації, яка буде реально опрацьовуватися, в силу чого воно активізує значимі й гальмує непотрібні в цей момент психічні процеси, сприяючи тим самим цілеспрямованому відбору інформації, що надходить, відповідно до актуальних потреб і цілей діяльності людини;

- прогностична, або планувальна функція, яка полягає в участі уваги в процесі побудови програми майбутніх дій людини, адекватних актуальній і перспективній ситуаціям;

- контролююча функція уваги полягає в його спрямованості на оцінку як загального результату діяльності, так і на оцінку її результатів на окремих етапах виконання і їх відповідність цілям діяльності.

Названі функції уваги являють собою різні варіанти реалізації загальної регуляторної функції уваги, властивої йому як психічному феномену.

У школярів із затримкою психічного розвитку спостерігаються наступні прояви розладів уваги:

- підвищена виснажуваність довільної уваги;

- недостатня здатність до концентрації уваги;

- надмірне обмеження об'єму уваги, при якому діти сприймають недостатню кількість інформації, що призводить до фрагментарності сприйняття, викривляє результати діяльності;

- «неселективна» увага, що проявляється в неспроможності сконцентруватися на суттєвих ознаках об'єкту сприйняття;

- інертність уваги, що проявляється в зниженій здатності переключення уваги з одного виду діяльності на інший.

Вказані

особливості порушення довільної уваги у школярів із затримкою психічного розвитку перешкоджають реалізації мисленнєвої діяльності; не активізують зосередженість і вибірковість пізнавальної діяльності; утруднюють реалізацію процесів сприйняття і пам'яті.

Запропоновані рекомендації спрямовані на розвиток і корекцію уваги школярів із ЗПР передбачають використання різноманітних засобів формування довільної уваги.

Рекомендації по розвитку та корекції недоліків уваги у школярів із затримкою психічного розвитку:

- робота, спрямована на розвиток уваги, має бути систематичною з урахуванням індивідуальних особливостей дітей;
- при проведенні занять слід враховувати, що рівень концентрації уваги поступово знижується, особливо за умов виконання одноманітних завдань. Тобто необхідна періодична зміна видів діяльності;
- з метою концентрації уваги пропонувати розв'язати завдання в такій формі, яка буде для дитини цікавою і доступною;
- включати до занять спеціальні вправи на розвиток уваги («Знайди помилку», «Що зникло», «Знайди відмінності», «Знайди однакові предмети» тощо);
- вчити зосереджувати увагу школярів на змісті навчального предмету;
- під час опитування ставити завдання щодо доказовості думки, повноти знань тощо;
- навчити дітей правил самоорганізації уваги при засвоєнні навчального матеріалу (використовувати пам'ятки на самоорганізації уваги під час вивчення навчального матеріалу);
- включати завдання, що потребують тривалого зосередження;
- включати учнів у виконання завдань за попередньо розробленим планом дій;
- виконувати вправи на переключення уваги з одного виду діяльності на інший;

- пропонувати завдання на переказ розповіді, тексту за складеним схематичним планом.

Формування саморегуляції.

Навчальна діяльність, є тією призмою, у якій перетинаються всі психічні процеси учня, серед яких, найширше проявляється саморегуляція та її похідна – самоконтроль. Відповідно до принципу довільності, розрізняють довільний і мимовільний види саморегуляції та самоконтролю. Довільний вид – припускає усвідомлений характер постановки цілей і їх досягнення при виконанні конкретного виду діяльності. Сам же процес виконання діяльності, реалізується через самоконтроль: аналіз ситуації, послідовність дій, звірення результату з еталоном, тобто передбачає перехід від постійної усвідомленості самоконтролю за діяльністю до його автоматизованого внутрішнього виду, де постійне усвідомлення не є обов'язковою умовою.

Формування саморегуляції навчальній діяльності розпочинається з розвитку самоконтролю, що підкоряється певним закономірностям. На початку навчання в школі оволодіння самоконтролем виступає для дітей як самостійна форма діяльності, зовнішня стосовно основного завдання. І тільки поступово, завдяки багаторазовим і постійним вправам у її здійсненні, самоконтроль перетворюється в необхідний елемент навчальної діяльності, включений у процес її виконання. До кінця початкового навчання самоконтроль молодших школярів розпочинає усвідомлено вплітатися в складові навчальної діяльності. На цьому віковому етапі, у школярів проявляється тенденція не тільки піддавати самоконтролю результати навчальної діяльності, але й перевіряти свої дії під час процесу її виконання.

Основою формування самоконтролю виступає зразок (наочна основа), за яким учень навчається здійснювати самоконтроль. На початку навчання, діти мають більшу потребу в наочній основі, у виконанні дій за відповідним зразком, з яким співвідноситься виконувана навчальна діяльність, й у спонуканні до здійснення самоконтролю. До кінця молодшого шкільного віку з'являється рефлексія і тим самим створюються нові можливості для

формування самооцінки власних досягнень і особистих якостей. Самооцінка стає адекватнішою і диференційованою.

Сформованість специфічної навчальної мотивації є одним із головних компонентів процесу саморегуляції продуктивної навчальній діяльності учнів. Динаміка мотивації навчання молодших школярів виявляється в тому, що спочатку у школярів превалює інтерес до зовнішнього боку перебування в школі (зовнішня мотивація), потім виникає інтерес до перших результатів навчальної праці (внутрішня мотивація). Ці внутрішні мотиви є виявом особистісного інтересу до нового, до навчально-пізнавальних завдань, переваги навчальної діяльності над ігровою.

Таким чином, мотиваційний компонент відображає бажання чи небажання дитини навчатися. Він дуже важливий, бо від нього залежить входження дитини в нову для неї діяльність, що відрізняється від ігрової своєю обов'язковістю, розумовим напруженням, необхідністю подолання труднощів тощо.

Іншим важливим компонентом саморегуляції навчальної діяльності є рефлексія (вміння суб'єкта мисленнєво визначати, аналізувати і співвідносити з предметною ситуацією власні способи діяльності), яка виступає в якості психічного новоутворення молодшого шкільного віку. Вона включає в себе співставлення умов і мети діяльності, з'ясування наявних в ситуації і досвіді суб'єкта засобів і способів перетворення об'єкта, визначення їх повноти для досягнення мети, мисленнєве вироблення поетапного планування, врахування і обробка отриманої інформації, яка свідчить про рівень адекватності кожного етапу розв'язання задачі відповідно до мети.

Недорозвиток або несформованість адекватних механізмів саморегуляції тією чи іншою мірою порушує гармонійність розвитку особистості, що призводить до відхилень у її психічному та фізичному розвитку.

Несформованість навчальної мотивації у школярів із ЗПР визначає своєрідне відношення до будь-яких інтелектуальних завдань: діти прагнуть уникнути будь-яких інтелектуальних зусиль; не можуть подолати труднощі (відмова виконувати важке завдання, підміна інтелектуального завдання

ближчим, ігровим завданням.); виконують завдання не повністю, а його простішу частину; не зацікавлені в результаті виконання завдання тощо.

Психологи і педагоги однакові у тому, що у молодших школярів із ЗПР, неформований і такий важливий компонент саморегуляції, як самоконтроль. За отриманими даними, молодші школярі із ЗПР не мають позитивного ставлення до виконання завдання, бажання його завершити. Під час аналізу завдання – розуміють лише загальну мету діяльності, інструкція ж його виконання (а особливо у великому обсязі) не усвідомлюється навіть в процесі практичних дій. Виконуючи завдання за зразком, учні переносять відомий спосіб розв'язування завдання не визначаючи потрібний, не перевіряють результат задовольняються будь-яким результатом роботи.

Відсутність у дітей даної категорії регулятивних дій виявляється в систематичній підміні ними важких завдань легшими, намаганні уникнути труднощів. Недорозвиток саморегуляційних процесів характеризується невмінням підкорити навчальну діяльність поставленим задачам, відсутністю навички мисленнєвого планування своїх дій та результатів їх виконання відповідно до плану, неформованістю самоконтролю, самооцінки.

Рекомендації по розвитку саморегуляції в навчанні школярів із затримкою психічного розвитку.

Формування навчальної мотивації.

Підвищення і формування позитивної самооцінки у молодших школярів – завдання важке і дуже важливе. Саме від його виконання залежить успіх дитини, бажання вчитися і самореалізовуватися. Одним із найважливіших прийомів реалізації цього методу є мотивація навчання і виховання.

Рекомендації по формуванню в учнів навчальної мотивації:

- використовувати на уроці цікавий матеріал під час вивчення нової теми;
- підтримувати прагнення дитини до саморозвитку і самовдосконалення;
- формувати допитливість та пізнавальний інтерес;
- розвивати інтерес до навчання засобами розв'язування цікавих завдань, задач з неправильною умовою, логічних завдань;

- стимулювати появи емоційного задоволення від процесу навчання;
- формувати адекватну самооцінку власних можливостей;
- виховувати почуття обов'язку, відповідального ставлення до навчальної роботи.

Формування самоконтролю.

Одним із засобів навчання самоконтролю є інструкція вчителя про послідовність проведення самоконтролю при виконанні завдань. Рекомендується використовувати картки, на яких зазначено послідовність виконання дій самоконтролю. На цих картках повинні бути інструкції про те, коли і яким способом дітям потрібно контролювати свої дії і їх результат. Це дозволить учням усвідомити способи перевірки, визначати які з них можна застосовувати до того чи іншого завдання.

Сформувати вміння самоконтролю це: вчити підпорядковувати власну діяльність поставленій задачі; засвоювати правила розв'язання; мисленнєво планувати власні дії та наслідків їх виконання; у відповідності до плану, порівнювати заплановані і виконані дії; виправляти помилки; перевіряти правильність отриманого результату.

Рекомендації по формуванню самоконтролю школярів із затримкою психічного розвитку:

- вчити усвідомлювати необхідність у самоконтролі. Пропонувати завдання, які б ставили учнів перед необхідністю самостійно контролювати правильність отриманого результату;

- вчити поетапно планувати майбутню діяльність (пропонується використання малюнків, моделей, схем; різні варіації задач; словесних засобів (інструкція, пояснення));

- вчити будувати план дій відповідно до змінених умов задачі;

- вчити встановлювати взаємозв'язки між елементами задачі (забезпечує побудову шуканої системи дій);

- вправляти у визначенні потенційно можливих дії і їх результатів, вчити зіставляти їх між собою і з заданими вимогами;

- вчити мовленнєво обґрунтовувати всі майбутні дії (дозволяє винести внутрішній план дій назовні);
- розвивати вміння розв'язувати завдання, відповідно до попередньо складеного плану дій за схемою, за інструкцією, за зразком (пропонується використання моделей, графічних схем; словесні засоби (пояснення, інструкція);
- розв'язати такі завдання, у яких неправильну відповідь можна визначити лише в результаті перевірки; завдання, в яких навмисно допущені помилки;
- пропонувати учням використовувати різні способи перевірки (перевірка отриманих результатів за умовою завдання; прикидка уявного результату завдання; встановлення можливих меж очікуваного результату (попереджує недоліки типу описок, пропусків цифр, невірно визначену дію тощо); взаємоперевірка тощо);
- вчити перевіряти не тільки кінцевий результат, а й проміжні етапи розв'язування;
- вчити обґрунтовувати допущені помилки і їх виправлення;
- вчити самостійно перевіряти і оцінювати учнями власну роботу та роботу товаришів;
- вчити взаємоконтролю.

Формування самооцінки.

Самооцінка – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінки своєї особистості іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини. Самооцінка може бути адекватною і неадекватною. За адекватної самооцінки суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і досягнення, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді.

Неадекватна самооцінка – надмірно завищена або занадто занижена.

На основі неадекватно завищеної самооцінки у людини виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ власної особистості і можливостей, своїх цінностей. В таких випадках людина ігнорує невдачі заради

збереження звично високої оцінки самої себе, своїх вчинків і справ. Відбувається гостре емоційне «відштовхування» усього, що порушує уявлення про себе. Сприйняття реальної дійсності спотворюється, ставлення до неї стає неадекватним – чисто емоційним. Раціональне зерно оцінки випадає повністю. Справедливе зауваження починає сприйматися як причіпка, а об'єктивна оцінка результатів роботи – як несправедливо занижена.

Занижена самооцінка, зазвичай, призводить до невпевненості в собі, боязкості і відсутності домагань, неможливості реалізувати свої можливості. Такі люди не ставлять перед собою мету, яку важко досягти, обмежуються вирішенням повсякденних завдань, занадто критичні до себе.

Рекомендації по формуванню самооцінки школярів із затримкою психічного розвитку:

- давати змістовну оцінку роботі учня; навчати оцінювати не тільки кінцевий результат навчального завдання, а й усі етапи його виконання;

- пояснювати, чому успіхи в навчальній діяльності дітей, які мають приблизно однакові здібності, мають різні результати (через різне ставлення до навчання);

- використовувати в навчанні взаємооцінювання, спочатку, товариш по парті аналізує роботу іншого учня, а потім свою, пояснює своє виконання, висловлюючи самооцінку;

- пропонувати учням із заниженою самооцінкою, допомагати однокласникам перевіряти навчальне завдання;

- включати в навчальний процес ситуації, актуалізуючі самооцінку учня, ставити завдання щодо усвідомлення особливостей власної роботи, її сильних і слабких сторін; сприяти спрямованості учня на власні способи дії;

- пропонувати самостійно оцінювати класні і домашні завдання перш ніж віддати на перевірку вчителю, після перевірки, обговорити випадки розбіжності оцінок; з'ясувати критерії, за якими діти оцінюють власні роботи, порівняти з тими критеріями, за якими оцінює роботу вчитель;

- використання похвали та заохочення з дітьми, які мають занижену самооцінку.

Література.

1. Белопольская Н.А. Психологическое исследование мотивов учебной деятельности у детей с задержкой психического развития : автореф. дис. на

здобуття наук ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.10 «Специальная психология» / Н.А.Белополюская – Москва, 1976. – 20 с.

2. Бельтюкова Г.В. Совершенствование контроля и оценки ученических работ по математике / Г.В.Бельтюкова // Начальная школа. – 1982. – № 9.

3. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л.И.Божович, Л.В. Благоннадежина // Изучение мотивации поведения детей и подростков./ – М., Педагогика, 1972. – С. 128.

4. Боришевський М.Й. Виховання самоконтролю в учнів початкових класів / Боришевський М.Й. – Київ : Радянська школа, 1980. – 143с. Возрастные возможности усвоения знаний : [упоряд. Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдова]. – М. : Просвещение, 1966. – 442с.

5. Виготський С.Л. Уява і творчість у дитячому віці. Психологічний нарис: Кн . для учителя.-М .: Просвітництво, 1991.

6. Гурылева Л. В. Активізація пізнавальної діяльності як головний чинник розвитку творчі здібності // Розвиток творчі здібності дітей із використанням елементів ТВВЗ: Тез . докл . IV междунар . науч.-практ . цук. (Челябінськ, 25-27 червня 2001 р.). - Челябинськ: ПЦ " ТРИЗ-инфо ", 2001. - З. 125-126.

7. Дети с задержкой психического развития/ В.И. Лубовский, Л.В. Кузнецова, Л.И. Переслени. – М.:Педагогика, 1984. – 256с.

8. Зазюн С.С. Психологія мотивації / Зазюн С.С. – Київ : Либідь, 2002. – 304с.

9. Збірник завдань розвитку творчого уяви учнів. — ЧФИПО , 1993. Словник психолога-практика / сост . С.Ю . Головін. - 2-ге вид., перераб. і доп. - Мн .: Харвест , М.: АСТ, 2001.

10. Заширинская О.В. Психология детей с задержкой психического развития. – СПб.:Речь, 2007. – 168с.

11. Камышева Н.Н. Пособие для самоконтроля на уроках математики / Н.Н.Камышева // Начальная школа. – 1982. – № 9. – С. 36–37.

12. Круглова Н.Ф. Психологические особенности саморегуляции подростков в учебной деятельности / Н.Ф.Круглова // Психологический журнал. – 1994. – № 2.

13. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. - СПб.: Речь, 2006. - 400 с.
14. Проект Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. –режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
15. Прохоренко Л.І. Особливості операційного компоненту саморегуляції у молодших підлітків із затримкою психічного розвитку ЗПР / Л.І.Прохоренко // // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – №1 (69). – С. 47–55.
16. Прохоренко Л.И. Проблема саморегуляции у младших подростков с задержкой психического развития в учебной деятельности // научно-методический журнал Казахского Национального педагогического университета им. Абая. – Алматы. 2013. – С.98-102.
17. Прохоренко Л.І. Формування самоконтролю на уроках математики у молодших школярів із ЗПР. – К., «Педагогічна думка». – 2012. – 48 с.
18. Прохоренко Л.І. Формування саморегуляції на уроках математики у молодших школярів із затримкою психічного розвитку. – Чернівці, «Букрек». – 2015. – 190 с.
19. Речицкая Е. Р., Сошина Е. А. Развитие творческого уяви молодших школярів. - М.: Владос , 2002.
20. Сак Т.В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. / К.: Актуальна освіта, 2005. – 246 с.
21. Сак Т. Психологічні умови реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми/ Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. - №2 (52) 2013. С 3-6.
22. Суботіна Л. Ю. Развитие уяви дітей. Популярне посібник для батьків і сучасних педагогів / Художник Куров У. М. – Ярославль: «Академія розвитку», 1997. – 240с .
23. Трофимова Н. М., Дуванова С. П., Трофимова Н. Б., Пушкина Т. Ф. Основы специальной педагогики и психологии. — СПб.: Питер, 2005. – 30с.

24. Яковлева О.Л. Развитие творчий потенциал личности школьника //
Вопросы психологии. - 1996. - № 3. - С.28-37 .